

REPERCUSSIONS POLITIQUES DELS AFUSELLAMENTS DE LIEJA. VÍCTIMES SOLLERIQUES A LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL

JOAN PAU JORDÀ I SÁNCHEZ, GABRIEL MAYOL I ARBONA

Resum: L'agost de 1914 l'entrada de les tropes alemanyes a Lieja (Bèlgica) va comportar una sèrie de matances contra la població civil. En aquest context foren assassinats els germans sollerics Antoni i Jaume Oliver Rullan, a més de tres treballadors més del seu comerç. La notícia quan arribà causà un fort impacte a Sóller i a la resta de Mallorca. Però l'estat de guerra que vivia Europa i la neutralitat que havia declarat Espanya permeté una gran confusió sobre el cas. Aquest provocà un debat entre francòfils (partidaris de França i els seus aliats) i germanòfils (partidaris d'Alemanya i els seus aliats) sobre la veracitat o no de les informacions que arribaven, segons la postura que deien defensar. La dimensió de la qüestió va fer que fos tractat per la premsa estatal o que se'n parlés al Congrés dels Diputats.

Introducció

L'objectiu del treball aquí presentat no només espera analitzar i relatar els afusellaments a Lieja de cinc mallorquins (entre ells tres sollerics) durant els primers mesos de la Primera Guerra Mundial, sinó intentar analitzar mitjançant un cas concret el debat esdevingut entre francòfils i germanòfils

Aquest estudi prova d'emmarcar-se dins l'anomenada micro-història, és a dir, cerca reduir l'escala d'observació per abordar un estudi significatiu dels fenòmens locals [En aquest cas cerquem analitzar el debat sobre la neutralitat d'Espanya partint dels assassinats de cinc mallorquins a Lieja]. Aquest ús d'una escala reduïda –*micro*– cerca complementar una visió global. La majoria dels autors considerats representatius d'aquesta línia historiogràfica pensen en la micro-història com una pràctica: Segons Levi¹, el seu mètode està relacionat primer i sobretot amb els minuciosos procediments que constitueixen el treball de l'historiador. Per a Guinzburg² es tracta d'un conjunt de procediments que brinden a l'historiador la capacitat de moure's en un terreny molt específic, enfocant l'atenció en un tema particular però sense perdre de vista els problemes més grans.

1. **Giovani Levi** (Milan, Itàlia, 1939) és historiador, impulsor de la microhistòria. La seva obra més destacada és *L'herència immaterial* 1985.

2. **Carlo Guinzburg** (Torí, Itàlia, 1939) historiador italià, impulsor de la microhistòria. Algunes de les seves obres més importants són: *El formatge i els cucs*, 1976; *La història nocturna* 1989.

En definitiva, la microhistòria entén el món social no com una estructura social d'escala global, sinó com un conjunt complex de relacions canviants dins de contextos múltiples en permanent readaptació.

Per a la realització d'aquest treball hem consultat la següent bibliografia: CARR, Raymond. *España 1808-1975*. Ariel Historia, 7ª Edición. Barcelona 1996; GARCIA, Raquel *La Primera Guerra Mundial (1914-1918)* Edita Cincel, Madrid 1987; QUETGLES, Antoni. *Els Sóllers durant la Gran Guerra (1914-1918)* a III Jornades d'Estudis Locals. Edita Ajuntament de Sóller. Mallorca 2009 i DE CÁRCER, Nuno. *La neutralidad de España durante la Primera Guerra Mundial*. Ministerio de Asuntos Exteriores 1995, i hem consultat les següents fonts escrites: *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares (BOPB)* corresponents als anys 1914 i 1915; parcialment el setmanari *Sóller* corresponent als anys 1914 i 1915; i parcialment els diaris *La Vanguardia*, *ABC*, *La Almudaina* i *La Última Hora* corresponents als anys 1914 i 1915.

La Primera Guerra Mundial

Fou el conflicte, que entre 1914 i 1918, va enfrontar Alemanya i Àustria-Hongria, a les que es va unir Turquia (1914) i Bulgària (1915), contra Sèrbia, França, Rússia, Bèlgica i Gran Bretanya, a qui es van aliar Japó (1914), Itàlia (1915) Romania i Portugal (1916), i més tard, EE.UU, Grècia, Xina i nombrosos estats sud-americans (1917).

La política mundial d'Alemanya, la seva expansió econòmica i naval, especialment al Pròxim Orient, l'antagonisme germano-eslau als Balcans i la carrera armamentista conduïda pels dos blocs de la Triple Aliança (Alemanya, Àustria-Hongria, Itàlia), i la Triple Entesa (França, Gran Bretanya, Rússia) crearen a Europa, després de les Guerres Balcàniques (1912-1913), un estat de tensió susceptible de convertir-se, a partir d'un incident regional [l'assassinat a Sarajevo per part d'un nacionalista serbi de l'arxiduc Francesc Ferran dia 28 de juny de 1914], en un conflicte armat a gran escala. El 28 de juliol, Àustria-Hongria, empesa per l'emperador d'Alemanya Guillem II, va declarar la guerra a Sèrbia, el sistema d'aliances va entrar en joc i, en poques setmanes els països dels dos camps enfrontats es trobaren en guerra, a excepció d'Itàlia, que es va declarar neutral.

S'inicià una guerra de moviments: Alemanya va violar la neutralitat de Bèlgica a principis d'agost, i va avançar cap a París fins que el general francès Jofre va aturar el seu avanç a la batalla del Marne. S'inicià una segona etapa, coneguda com "guerra de trinxeres", que va durar fins 1916, i que es va caracteritzar per l'estabilització dels fronts i la utilització de noves armes (ametralladores, avions...). L'any 1917, Àustria-Hongria va avançar sobre els italians (vic-tòria de Caporetto), i Alemanya va declarar la guerra submarina total, enfonsant qualsevol vaixell sense avís previ, la qual cosa va empènyer, entre altres motius, als EE.UU a entrar en la guerra contra Alemanya.

L'any 1918 Rússia va abandonar la guerra immersa en una revolució socialista, el nou govern rus va firmar l'armistici i la Pau de Brest-Litvsk el març de 1918. El mateix 1918 els alemanys intentaren una nova ofensiva que va fracassar al Marne.

Bulgària va firmar l'armistici el 29 de setembre, i el 4 de novembre també cedia Àustria. El Kàiser Guillem II va abdicar del tron alemany el 9 de novembre, i el nou govern va firmar posteriorment l'armistici dia 11. Després de l'armistici, es signaren tot un seguit de tractats de pau: Versalles (18/01/1918), Saint Germain (10/09/1919), Trianon (04/06/1920), Neuilly (27/11/1919), Sevres (11/04/1920)...

La guerra va donar lloc a una profunda reestructuració de la geografia europea: quatre grans imperis: l'Austro-hongarès, l'Alemany, l'Otomà i el Rus, van deixar d'existir, i van aparèixer els nous estats de Txecoslovàquia, Iugoslàvia, Hongria, Estònia, Letònia, Lituània, Finlàndia i Polònia. Alemanya, a més, perdé les seves colònies d'ultramar.

Les diferències socials es varen accentuar i la situació de les classes més modestes va empitjorar per la inflació. Les dones varen adquirir un nou lloc en la societat, i es van tornar indispensables durant tota la guerra en el camp, les fàbriques, les oficines, les escoles... A més es creà la Societat de Nacions com un espai internacional per resoldre futurs conflictes pacíficament, i els EE.UU. s'anaren consolidant com la nova gran potència mundial en detriment dels antics imperis francès i britànic.

L'Espanya neutral: el debat entre francòfils i germanòfils

El 7 d'agost de 1914, el govern presidit per Eduardo Dato³ declarava la neutralitat d'Espanya. L'augment de la conflictivitat social i l'endarreriment econòmic i militar foren factors claus per prendre aquesta decisió.

Com a potència neutral, Espanya va desenvolupar un fort creixement econòmic durant la Primera Guerra Mundial (1914-1918), les fàbriques catalanes i basques sobretot, juntament amb la mineria asturiana, sofriren un gran creixement. Gran part d'aquestes activitats representaren beneficis ràpids més que una expansió sòlida. La inversió de les condicions anteriors del comerç de productes primaris (és a dir, Espanya en poc temps passà d'un país importador de productes a exportar-los) i uns preus elevats que podien exigir per als seus tèxtils, portaren a l'eliminació del dèficit comercial.

En els aspectes negatius d'aquest període, cal destacar l'augment de l'atur, provocat per la repatriació de molts d'immigrants; al mateix temps hi va haver una elevació dels preus al consum i un estancament dels salaris. En conseqüència les classes populars foren les més perjudicades i les diferències socials augmentaren. També hem de destacar d'aquest període la disminució del debat polític i del control exercit per les Corts.

Els governs d'en Dato (octubre 1913-desembre 1915) i el del comte de Romanones⁴ (desembre de 1915 a abril de 1916) al mateix temps que lluitaven contra la inflació, amb les difi-

3. **Eduardo Dato Iradier** (1856- 1921) fou un advocat i polític conservador espanyol, va ser ministre el 1899, 1902 i 1918 i president del govern espanyol el 1913-1915, 1917 i 1920.

4. **Álvaro de Figueroa y Torres Mendieta**, primer **comte de Romanones** (1863 -1950) va ser un polític espanyol. Va ser President del Senat. 17 vegades ministre i 3 vegades President del Consell de Ministres amb Alfons XIII. Va formar part del Partit Liberal de Sagasta i Canalejas.

cultats obreres i amb la fallida del sistema ferroviari, es varen trobar amb la polèmica entre germanòfils i francòfils. Aquest debat fou en gran part, segons Raimond Carr⁵, artificial ja que el govern no podia permetre's una intervenció militar activa.

*"Este debate fue, en gran parte, artificial (...) La España del turno [de partits] había dejado de contar en Europa y estaba predestinada a ser neutral, una base para espías y especuladores. Los defensores apasionados de la intervención se movían fuera de los partidos gubernamentales. Eran los carlistas quienes consideraban a Guillermo II como un héroe, mientras Lerroux deseaba que Alfonso XIII condujera sus ejércitos contra Alemania. En manos de los que no tenían fe alguna en la monarquía constitucional, la petición de intervención llegó a ser un señuelo útil para desacreditar la España de los partidos políticos."*⁶

La majoria dels espanyols, segons aquest autor, eren partidaris d'Alemanya i els seus aliats. En canvi, les forces liberals, i els sectors més progressistes tenien, en línies generals, simpaties amb la Gran Bretanya i els seus aliats. El debat per tant, no es va centrar en intervenir o no a la guerra, sinó en quin dels dos grans blocs rebia les simpaties d'Espanya. Els governs del torn de partits hagueren de restar en un difícil equilibri per mantenir la neutralitat.

En definitiva, Alemanya, Austria-Hongria i els seus aliats representaven l'autoritarisme i l'ordre i en línies generals tenien el suport de l'aristocràcia i l'exèrcit. En contraposició, Gran Bretanya i França representaven la democràcia i el liberalisme, i generaven simpaties entre la classe obrera.

Els afusellaments de Lleida

Antoni Quetgles Cifre, ens relata els afusellaments dels cinc mallorquins al seu treball *Els Sòllerics durant la Gran Guerra (1914-1918)*:

Quan va esclatar el conflicte, bona part dels sollerics residents a la zona nord de França i Bèlgica varen decidir retornar, per fugir de la guerra. Però també, foren molts els que decidiren quedar-se als seus negocis i esperar l'evolució dels esdeveniments. (...)

El 20 d'agost de 1914 foren assassinats per les tropes alemanyes, cinc mallorquins a la ciutat belga de Liège, entre ells hi havia 3 sollerics. Aquests eren els germans Jaume i Antoni Oliver Rullan, que tenien un negoci de fruites i vins espanyols a la plaça de la Universitat, i els seus 3 dependents, Joan Mora Ferrer (fill del tinent de carrabiners de Sóller), Jaume Llabrés Bestard (natural d'Establiments) i Josep Niell (natural de Sineu). Segons el testimoni de Sebastià Mateu Simonet, empleat de la llibreria de l'inquer Magí Marquès, la família Oliver i els seus empleats tornaren al seu negoci dia 20 d'agost, després de passar uns dies a una casa dels afores mentre duraven l'assalt alemany a la ciutat. El mateix dia 20 a la nit, les tropes germàniques varen entrar en una casa senyorial annexa al negoci dels germans Oliver. Pareix que assaltaren la bodega de la casa i es varen engatar, i en estat d'embriaguesa varen disparar els seus fusells a l'aire, provocant que les tropes alemanyes que es trobaven prop del lloc obrissin foc contra dita casa i tota la illa pensant que eren atacats. Escoltant els disparats molts veïnats sortiren al carrer.

5. **Raymond Carr** (1919) és un historiador britànic, especialitzat en la història d'Espanya. És autor de *España 1808-1975* i diferents estudis sobre la II República i la Guerra Civil.

6. CARR, Raymond. *España 1808-1975*. Ariel Historia, 7ª Edició. Barcelona 1996.

Alguns foren morts a trets i d'altres foren detinguts per les tropes alemanyes. Els germans Oliver, la seva família i els seus dependents foren d'aquests darrers. Dos dies després i sense saber notícies, els familiars alliberats dels detinguts (l'esposa i la cunyada d'Antoni Oliver, Rosa i Maria Vicens Deyà amb els seus fills) acompanyats pels inquers Sebastià Mateu i Rafel Marquès (germà de Magí Marquès) i del solleric Josep Cabrer demanaren al vicecònsol espanyol Alberto de Lame que gestionés el salvament dels detinguts.⁷

L'esmentat Sebastià Mateu Simonet va relatar l'atac alemany i els afusellaments al diari l'*Almudaina* a la següent entrevista que relatom parcialment a continuació⁸:

"Voy a contar a ud. -dijo a nuestro redactor- algo del ataque a Lieja por los alemanes, y habló así:

(...) Las casas más ricas de la ciudad, cuyos habitantes habían cerrado, marchando antes de la invasión, eran asaltadas por los alemanes, rotas sus puertas y consumidos sus licores. Y aquí comenzó la desventura de nuestros paisanos

Vecinos eran de una de estas casa señoriales donde los alemanes cometieron los desmanes, consumiendo los licores y entregándose después a varias expansiones tales como disparar al aire sus fusiles.

Visto esto por sus compañeros apostados en la Universidad, creyeron que se trataban de paisanos belgas que les hacían fuego. Y bombardearon aquel barrio, incendiándolo y causando bajas a sus mismas tropas. Al bombardeo, sus vecinos, los mallorquines a los que hacemos referencia, salían alocados de sus viviendas así como los demás moradores de edificios cercanos. Ya en la calle, eran uns detenidos y acribillados a balazos los otros.

Las mujeres de nuestros desgraciados paisanos que ignoraban la suerte que habían corrido éstos, me demandaron auxilio y yo, acompañado del vice-consul español don Alberto de Lame, visité al general alemán para pedirle noticias del paradero de dichos señores. El general mandó que de encontrarse prisioneros fueran puestos en libertad (...) Supe después que los sollerenses fueron fusilados juntamente con otros belgas en los jardines de la Universidad formando grupos de 3 o 4.

(...) -¿Y sabe ud. Los nombres de los muertos?

- Si señor: D. Juan Oliver y D. Antonio Oliver, hermanos, propietarios de un establecimiento de frutas, i tres dependientes: D. Jaime Llabrés de Establiments, D. Juan Mora, de Sóller, i D. Josep Niell, de Sineu.

- ¿Y que dia fueron fusilados?

- La noche del 20 y nosotros les reconocimos el 23. (...) "

El debat a la Diputació Provincial

En arribar les primeres notícies dels afusellaments de Lieja, a mitjans de setembre, el diputat provincial Capmany, d'Eivissa, va demanar públicament al govern que realitzés una protesta formal a Alemanya.

Dia 1 d'octubre, la Diputació de Balears iniciava el període de sessions semestral, a aquesta primera sessió arriben dues cartes del vice-cònsol espanyol a Lieja, Alberto de Lame, que confirmen els rumors sobre els afusellaments. La Diputació, a proposta del diputat provincial Joaquim

7. QUETGLES, Antoni. *Els Sóllersics durant la Gran Guerra (1914-1918)* a III Jornades d'Estudis Locals. Edita Ajuntament de Sóller. Mallorca 2009.

8. *La Almudaina* 17/09/1914.

Pou, va acordar instar al govern que fes una protesta a Alemanya⁹, i que prenguéss les mesures necessàries per aclarir els fets. Alhora, la Diputació de Balears va acordar demanar a les altres diputacions i als ajuntaments de Mallorca, que elevessin la mateixa petició al govern central.

"(...) El ministro -dijo- nos hizo concebir esperanzas de que dichos individuos estaban vivos; pero estas han quedado desvanecidas, en primer término, por las informaciones del joven D. Sebastián Mateu, que reconoció é identificó los cadáveres con el vicecónsul de España en dicha población.

Posteriormente -dijo el señor Pou- se han recibido dos cartas de Bélgica a disposición de los señores diputados y de los representantes de la Prensa que no sólo confirman el fusilamiento sino que detallan la forma como fueron asesinados y el saqueo de los almacenes de los Sres. Oliver Hermanos por las tropas alemanas.

Estando pues, probado -dijo- que fueron asesinados, puesto que los fusilaron sin formación sumaria, propongo que la Diputación se dirija al Gobierno pidiendo que formule la más enérgica protesta al Gobierno alemán y exija una indemnización para las familias de los fusilados. No creo que podamos exigir una declaración de guerra; pero sí creo que el Gobierno pueda exigir una indemnización para dichas familias, y hacerla cumplir embargando cuantos buques alemanes hay fondeados en los puertos españoles." ABC 07/10/1914.

Després d'aquesta intervenció, els diputats provincials Rosselló i Alemany varen matitzar la proposta, demanant l'eliminació de tota referència a les exigències que havia de fer el govern espanyol a Alemanya, al mateix temps que també es suavitzava el discurs del sr. Pou. Aquestes aportacions foren assumides per tots els diputats provincials, i l'acord s'aprovà per unanimitat.

Dia 3 d'octubre, el Governador Civil de Balears, com a màxim responsable¹⁰, suspèn l'acord de la Diputació. Aquesta decisió va ser, segons la premsa¹¹, molt comentada a centres i societats diverses de Mallorca.

Dia 9 d'octubre el govern espanyol decideix realitzar una reclamació per via diplomàtica a Alemanya. El mateix dia, el ministre de la governació aprova públicament la suspensió de l'acord de la Diputació fet pel Governador Civil.

"El ministro de la Gobernación no ha obrado a capricho. Responde eso, más que á un convencimiento personal á una necesidad de los partidos, que, por no apoyarse en la Opinión, tienen que matar la opinión para que sea de alguna eficacia la autoridad que reciben de la "Gaceta" [publicació oficial del govern]. Y ese criterio lo reflejó antes, el suspender el acuerdo de la Diputación balear concerniente á los fusilados de Lieja." La Vanguardia 28/01/1914.

Dia 14 del mateix mes, la Diputació de Barcelona, presidida per Enric Prat de la Riba¹², acorda donar suport a la petició feta per la Diputació de Balears, malgrat que aquesta hagi estat suspesa pel Governador Civil de Balears.

9. Podria ser que el document inicial fos presentat per diputats provincials republicans, en aquest text es demanava al govern que exigís una indemnització a Alemanya, aquesta part fou eliminada perquè la majoria de la Diputació no considerava adient especificar al govern com havia de gestionar l'incident. Destaquen en el debat, les intervencions dels diputats Rosselló i Alemany.

10. Article 79 secció primera que regula el funcionament de la Diputació.

11. *La Vanguardia* 04/10/1914, 05/10/1914.

El debat a Sóller

Segons l'historiador Antoni Quetgles, la majoria dels Sollerics eren partidaris de França i els seus aliats, ja que les vinculacions amb aquest país eren més grans que amb Alemanya.

*"Els sollerics es varen bolcar en l'ajuda a França, tant en diner com en espècies. Es varen recaptar unes 20.840,20 pessetes i 2.825,50 francs, tota una fortuna per a l'època."*¹³

El setmanari *Sóller* va mostrar des d'un primer moment molta atenció als assassinats de Lieja. El periòdic va reproduir tot un seguit d'articles d'opinió publicats de *La Vanguardia*, diari que també va mostrar un fort interès pel cas, a més de mantenir una línia editorial crítica amb el govern espanyol per no actuar des d'un primer moment amb contundència, enlloc de posar en dubte la veracitat de les notícies dels afusellaments que havien arribat de França¹⁴. A més, el setmanari realitza una crítica tant als partidaris de França, que els tracta de "*radicales baratos*"¹⁵ com als germanòfils:

*"El pueblo de Sóller debió protestar indignado contra esa parte del ejército alemán que un lugar de demostrar pertenecer a la nación más civilizada del mundo, diríase prueba con sus actos que ha sido reclutado en las tribus más salvajes de África"*¹⁶

En definitiva, el setmanari solleric a les seves pàgines defensa el manteniment de la neutralitat espanyola¹⁷ si bé considerava que l'Estat havia de defensar els súbdits que es troben a l'estranger i demanar compensacions a Alemanya.

Respecte a les repercussions dins la societat sollerica d'aquest cas, només podem dir que la premsa fa referència¹⁸ a les tertúlies generades pels afusellaments de Lieja, però sense poder concretar més.

El debat sobre el cas de Lieja a l'àmbit estatal

Els fets dels afusellaments de Lieja són trets a la llum per la premsa després que la notícia arribés a Sóller. Els diaris *ABC* i *La Vanguardia* són la premsa estatal que atorguen més importància

12. **Enric Prat de la Riba i Sarrà** (1870 - 1917), advocat i periodista, fou el primer president de la Mancomunitat de Catalunya (institució que agrupava les quatre diputacions de Catalunya) i un dels principals artífex del ressorgiment del sentiment nacional català del segle XIX. Fou president de la diputació de Barcelona des de 1907, per la Lliga Regionalista. En el moment que estudiam, la creació de la Mancomunitat de Catalunya havia estat aprovada pel govern de'n Dato, però no s'havia posat encara en marxa. La Lliga Regionalista, partit conservador i catalanista, era hegemònic a Catalunya en aquell moment, fet que ens pot indicar que la Diputació de Barcelona tenia una força i unes característiques pròpies diferents a la resta de diputacions d'Espanya, controlades pels partits tradicionals de la Restauració (1875-1923): Partit Liberal i Partit Conservador.

13. QUETGLES, Antoni. *Els Sollerics durant la Gran Guerra (1914-1918)* a *III Jornades d'Estudis Locals* pàg. 291-324. Edita Ajuntament de Sóller. Mallorca 2009.

14. *Sóller* 24/10/1914.

15. *Sóller* 07/11/1914.

16. *Sóller* 10/10/1914.

17. *Sóller* 17/10/1914, 31/10/1914, 21/11/1914, 12/12/1914.

18. *Sóller* 14/11/1914.

als assassinats¹⁹. Encara que hi ha constància que el govern espanyol coneixia algunes informacions des de començaments del mes de setembre, no és fins l'article de Miquel del Sants Oliver²⁰ a l'*ABC* que l'afer es trasllada a l'arena política de Madrid. El periodista de Campanet, al seu escrit denuncia la deixadesa de les autoritats davant una violació de la neutralitat, especialment malparat en surt el marquès de Lema llavors ministre d'Estat del govern d'Eduardo Dato²¹.

Però malgrat que són els diaris els que donen a conèixer els fets, el govern espanyol ja sabia la notícia des del 3 de setembre de 1914 quan aquesta va arribar al cònsol general de Londres. El ministre d'Estat demana la confirmació dels fets a l'ambaixada espanyola a Berlín que dia 16 contesta argumentant que els germans Oliver i els seus treballadors havien estat confosos amb russos i deportats a Alemanya, també afegia que treballava per al seu alliberament. El 19 de setembre el ministeri torna a insistir per a aclarir els fets a l'ambaixador davant el Kàiser²². Tot i això la primera reacció de l'executiu és negar els fets i dóna suport a la hipòtesi de la deportació a terres alemanyes²³.

Per contribuir a la confusió que ja planejava sobre els fets, el ministre plenipotenciari d'Espanya a Bèlgica envia una lletra al ministre d'Estat. A la missiva, datada el 24 de setembre, es nega qualsevol afusellament de compatriotes a Lieja però en canvi sí que reconeix uns fets semblants als que relatava la premsa estatal però ocorreguts a Lovaina²⁴.

Davant l'allau de notícies l'oposició mou fitxa i el Partit Reformista²⁵ és el primer que sol·licita un aclariment dels fets sempre que es mantingui l'estatus de neutralitat que havia declarat Espanya²⁶.

A començaments d'octubre de 1914 en els ambients polítics madrilenys comença a prendre força la possibilitat que els cinc desapareguts haguessin estat afusellats, perquè fins llavors es considerava propaganda pro francesa²⁷. El president del consell de ministres Eduardo Dato confirma que el govern alemany s'ha compromès a investigar els fets²⁸. En una nova lletra el marquès de Villalobar, ministre plenipotenciari a Bèlgica, es justifica per a confusió de les informacions culpant a la fugida dels vicecònsols honoraris davant l'avanç de les tropes germàniques²⁹. Encara apareixen però algunes noves que distorsionaren els fets com la que publicà *El Correo Español*. Aquest rotatiu afirmava haver rebut una lletra des de Bordeus on es relatava que dos dels desapareguts havien abandonat la ciutat la mateixa nit dels fets amb direcció a

19. La primera referència que trobam a *La Vanguardia* és del 16 de setembre i a l'*ABC* de dia 18.

20. Miquel dels Sants Oliver Tolrà (1884-1920) periodista i escriptor nascut a Campanet, va ser director de *La Almudaina* i *La Vanguardia*, també va ser membre de l'Institut d'Estudis Catalans i teòric del mallorquinisme polític.

21. *ABC*, 24/09/1914.

22. *ABC* 25/09/1914.

23. *ABC* 18/09/1914.

24. AGUIRRE DE CÁRCER, Nuno (ed.): *La neutralidad de España durante la Primera Guerra Mundial (1914-1918)*, Ministerio de Asuntos Exteriores, Centro de Documentación y Publicaciones, Madrid, 1995.

25. El Partit Reformista va ser una organització política estatal fundada per Melequíades Àlvarez el 1912 a Madrid. Políticament es situava entre els liberals i els republicans, perquè mentre defensava la laïcitat de l'estat no es declarava obertament contrari a la monarquia.

26. *La Vanguardia* 26/09/1914.

27. *La Vanguardia* 08/10/1914.

28. *ABC* 19/10/1914.

29. AGUIRRE DE CÁRCER, Nuno (ed.): *La neutralidad de España durante la Primera Guerra Mundial (1914-1918)*, Ministerio de Asuntos Exteriores, Centro de Documentación y Publicaciones, Madrid, 1995.

Ginebra, un altre es trobaria des de fa un mes a casa d'un parent a Grenoble i la resta s'haurien refugiat a Gant i protestaven per haver estat donats per morts³⁰. La ignomínia sobre aquests fets va continuar amb notícies sobre un dels desapareguts que havia telegrafiat a la seva família tot i que acceptava que es podria haver produït algun afusellament³¹.

La polèmica arriba a les Corts Generals el novembre de 1914 quan el diputat republicà per Madrid Rodrigo Soriano interpel·là el ministre d'Estat sobre els fets. Soriano pregunta si han estat afusellats cinc espanyols a Lieja perquè segons ell la premsa d'esquerres ho afirma i la de dretes ho desmenteix³². El marquès de Lerma contesta, tot i les proves ja existents de la veracitat dels fets, que segons els seus informes no es pot afirmar que els germans Oliver i els seus dependents haguessin mort afusellats³³.

Poc dies després la cambra reprèn el debat sota la iniciativa del diputat radical per Castelló Emilio Santa Cruz. El representant republicà expressa que no n'hi ha prou amb les explicacions que ha donat Alemanya sobre els fets, censura especialment l'actitud passiva de l'executiu i el parlament espanyol³⁴. El diputat Rodrigo Soriano torna a implicar-se en l'afer per també posar en dubte el paper de les institucions, també insisteix que sense trencar la neutralitat s'exigeixin a Alemanya més explicacions i una indemnització. La resposta del ministre d'Estat fou reiterar que s'investigaria el cas dels desapareguts³⁵.

El diputat liberal per Mallorca Alexandre Rosselló³⁶ entra al debat avisant prèviament que la seva intervenció no té la intenció de fer oposició al govern sinó per donar més força a les seves reclamacions. Recorda que en un primer moment l'executiu defensà la tesi que els desapareguts havien estat fet presoners i deportats a Alemanya, però segons els testimonis que presenta el diputat, els germanes Oliver i els seus empleats havien estat metrellats i enterrats a Lieja. Rosselló per donar força als seus arguments presenta la declaració dels testimonis arribats a Mallorca³⁷ i llegeix *La Almudaina*. A més de relatar el fets fa una defensa on exposa que la neutralitat no ha de servir d'excusa per no sortir al pas dels interessos espanyols i també critica el governador civil per anul·lar l'acord de la Diputació Provincial de les Balears.

El ministre d'Estat s'excusa sobre la informació donada afirmant que era la que havia arribat des de les instàncies diplomàtiques. Per altra banda tot i tenir en compte les informacions arribades amb els testimonis provinents de Bèlgica, també ho contrasta amb d'altres declaracions que neguen els fets³⁸ i els informes diplomàtics.

30. *La Vanguardia* 19/10/1914.

31. *ABC* 19/10/1914.

32. *La Vanguardia* 05/11/1914.

33. *ABC* 05/11/1914.

34. També critica la decisió del governador civil de les Illes Balears d'anul·lar l'acord de la Diputació Provincial.

35. *La Vanguardia* 12/11/1914.

36. **Alexandre Rosselló Pastors** (1853-1928) polític i notari mallorquí, començà proper al republicanisme federal però aviat es passà al Partit Liberal pel qual fou diputat a les Corts entre 1901 i 1923, els darrers anys aliat amb el financer Joan March Ordinas.

37. Durant tot el debat eren constants les arribades de testimonis que confirmaven els fets, el primer va ser el negociant Sebastià Mateu Simonet però també d'altres arribats el mes de novembre.

38. El Governador Civil de Jaén havia informat el 18 de setembre sobre una personalitat arribada des de Lieja que negava totalment el relat de l'afusellament.

El diputat Soriano interromp la intervenció del ministre per posar en dubte la possibilitat que les tropes alemanyes confonguessin els mallorquins amb russos. El ministre contesta que l'actitud del govern i del parlament sempre ha estat a favor de conèixer la veritat. Felicita al cos diplomàtic per les gestions fetes i reconeix que en el moment en què es confirmen els fets obrirà conversacions amb Alemanya perquè aquesta indemnitzï a les famílies.

El diputat conservador de Sóller Jeroni Estades³⁹ s'afegeix al debat relatant la declaració de Sebastià Mateu i culpabilitzant Alemanya, i afirmant que és el seu govern qui se n'ha de responsabilitzar. El diputat Santa Cruz també intervé per fer constar la poca atenció de la cambra a la discussió tot i el seu important interès. També critica que el 10 d'octubre el ministre digués que no sabia res del cas, l'actitud del governador de Balears i finalment treu a la llum l'actitud de menyspreu d'Alemanya en comparació amb casos similars de Suïssa i Holanda, sol·licita un reclamació immediata.

Un altre cop Rodrigo Soriano pren la paraula per demanar també una reclamació i denunciar el silenci que s'ha imposat al Parlament sobre la qüestió. A continuació afegeix que les seves demandes serien les mateixes si els botxins fossin els francesos⁴⁰.

A partir d'aquest moment el debat sobre els afusellaments de Lieja perd intensitat. El mes de desembre de 1914 els contactes entre Berlín i Madrid semblen haver donat resultats i Alemanya acceptaria compensar les víctimes⁴¹. A començaments de l'any 1915 el govern espanyol comença les gestions per fer arribar la indemnització als destinataris, però aquesta segons la premsa no satisfà als familiars⁴². Una bona mostra d'aquest descontent amb les reparacions són les paraules de Miquel dels Sants Oliver:

*"Escribia no ha cinco meses, á propósito de los fusilados de Lieja, que la vida de un español vale menos que la de un carnero."*⁴³

*"¿Que los alemanes fusilan injustamente en Lieja á cinco españoles y hay otra porción de desaparecidos? Bueno: que los fusilen. Al fin y al cabo hay mas españoles que pulgas: si necesitan mas que avisen."*⁴⁴

Els sectors conservadors retreuen a alguns diputats que fora d'Espanya critiquin el govern per la seva actitud davant els afusellaments de Lieja. Un exemple és la censura que es fa a les declaracions d'un diputat a la premsa mexicana des d'un míting maurista a Huelva⁴⁵.

Finalment el govern alemany reconeix els fets i es compromet a pagar uns 18.200 marcs o 22.800 francs. El govern considera tancant diplomàticament el cas i felicita al marquès de Lerma i al ministre d'Estat per les gestions fetes⁴⁶.

39. **Jeroni Estades Llabrés** (1862-1932) polític i financer nascut a Sóller, fou l'impulsor que el ferrocarril arribés a la Vall, políticament sempre es trobà lligat a Antoni Maura.

40. *La Vanguardia* 13/11/1914.

41. *La Vanguardia* 19/12/1914.

42. *La Vanguardia* 29/01/1915.

43. *La Vanguardia* 13/02/1915.

44. *La Vanguardia* 29/05/1915.

45. *ABC* 24/05/1915.

46. *ABC* 27/06/1915.

Per acabar cal fer una menció al paper de la premsa estatal durant tot el cas. Els diaris es vanaglorien d'haver destapat el cas davant el silenci de les autoritats que reaccionen després que s'hagin publicat les notícies. Com ja hem vist Miquel dels Sants Oliver es queixa que es sàpiga dels desapareguts per conductes informals⁴⁷. L'articulista de *La Vanguardia* que signa com "Andrenio" també critica la política de comunicació del govern i retreu el poc interès de l'opinió publica vers el cas dels mallorquins⁴⁸. En general la premsa considera un triomf que la seva campanya es traspassi al debat polític, ja que segons el paper escrit fins llavors àmplies capes de la població consideraven els fets com a propaganda pro francesa⁴⁹. Però aquesta actitud també la fomenten els mitjans de comunicació, si seguim a Rodrigo Soriano els diaris progressistes defensen la veracitat dels fets i els conservadors la neguen⁵⁰. Segons el periodista Emilio Sánchez Pastor⁵¹ és precisament el debat entre francòfils i germanòfils allò que provoca la indiferència de la població davant fets com aquests, també demana la pau i el paper dels estats neutrals a favor⁵². Fins i tot quan el cas es tanca oficialment el diari *ABC* treu a rel·luir el paper que ha tengut en el cas tot embolicat de patriotisme⁵³.

Conclusions

L'arribada de la notícia que quatre mallorquins havien estat assassinats a Lieja per les tropes alemanyes va provocar un important trasbals a Sóller i a la resta de Mallorca. A la Vall el debat es restringí a la insuficiència d'actuacions per part del govern espanyol per tal d'aclarir les circumstàncies dels fets. La vessant ideològica quedà totalment eclipsada per la solidaritat que provocà la desgàcia dels comerciants i els seus treballadors. La pugna entre francòfils i germanòfils és vista com un element de distorsió malgrat que la majoria de la població es decantava a favor de França per les relacions tradicionals de Sóller amb aquell país.

A la resta de l'illa la notícia també rebé una destacable acollida gràcies al paper dels mitjans de comunicació. Institucions com l'Ajuntament de Palma o la Diputació prengueren part a favor de conèixer i reparar els esdeveniments. Precisament és a la diputació provincial on es genera el debat més important aprovant una moció de protesta contra Alemanya on es convidava a implicar-s'hi als ajuntaments i altres diputacions. La resolució va ser vetada pel governador civil, tal vegada per la duresa dels termes, que podien erosionar el govern, i el convit a expandir la protesta. Cal tenir en compte, però, que l'actitud del governador civil s'ha d'emmarcar dins l'excepcionalitat del moment polític, on Espanya cerca mantenir un difícil equilibri entre els dos blocs enfrontats. Sigui com sigui la unanimitat de les forces polítiques illenques fruit de la solidaritat és considerada inadequada pel representat de l'Estat.

47. *La Vanguardia* 26/09/1914.

48. *La Vanguardia* 06/10/1914

49. *La Vanguardia* 10/10/1914

50. *La Vanguardia* 05/11/1914

51. **Emilio Sánchez Pastor** (1853-1935) periodista i escriptor castellà que especialitzà en la crònica política, col·laborà amb *Blanco y Negro*, *La Gran Vía* i *La Vanguardia*; políticament era proper al Partit Liberal.

52. *La Vanguardia* 15/10/1914

53. *ABC* 27/06/1915.

Ja dins l'àmbit espanyol, el govern conservador d'Eduardo Dato coneixia els fets des de començaments del setembre de 1914, però malgrat això s'escuda en la manca de confirmació a causa de la guerra i inexplicablement dóna sortida a hipòtesis peregrines sobre l'internament dels desapareguts a Alemanya. Aquesta actitud només s'entén per la voluntat de mantenir la neutralitat i sobretot de no donar arguments als dos sectors que s'alineaven amb els blocs bel·ligerants a la Gran Guerra. En un primer moment són els republicans (reformistes, radicals, etc.) els que sol·liciten de manera ferma explicacions. El seu interès segurament responia a motius polítics perquè es tractava d'un grup clarament francòfil encara que floreixen el seu argument de patriotisme. Posteriorment s'afegeixen al debat els diputats mallorquins sense distinció de la seva filiació ideològica i impulsats més pel sentiment de solidaritat dels compatriotes. Els representants illencs són menys bel·ligerants que els republicans però aporten les proves definitives per donar com a segur l'afusellament dels mallorquins.

A més, la premsa en aquest cas és la que porta d'una manera més clara la bandera del patriotisme. En un primer moment es presenta com la descobridora de la qüestió i es mostra crítica amb la passivitat del govern. Posteriorment tot i que alguns articulistes critiquen el debat entre partidaris de França i Alemanya, són diversos els diaris que cauen en aquest joc.

En definitiva, el debat entre francòfils i aliadòfils és superat en gran part per un discurs patrioter en defensa dels espanyols que resideixen a l'exterior. Cal dir que això beneficia als defensors de la neutralitat, ja que en cap cas els mitjans de comunicació o els càrrecs electes plantegen seriosament entrar en la guerra, reduint-se el debat a la crítica de les gestions del ministre d'estat i del govern.

Bibliografia

- AGUIRRE DE CÁRCER, Nuno (ed.): *La neutralidad de España durante la Primera Guerra Mundial (1914-1918)*, Ministerio de Asuntos Exteriores, Centro de Documentación y Publicaciones, Madrid, 1995.
- CALZADA, José Luis *Germanófilos i Aliadófilos en la España 1914 a Historia y Vida* nº 354 pàg. 80-86. Edita Prisma Publicaciones Barcelona 1997.
- CARR, Raymond. *España 1808-1975*. Ariel Historia, 7ª Edición. Barcelona 1996.
- D.A. *Gran Enciclopèdia Catalana*. Edicions Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1968.
- D.A.. *Gran Enciclopedia Larousse*. Editorial Planeta, Barcelona 1988.
- GARCIA, Raquel *La Primera Guerra Mundial (1914-1918)* Edita Cincel, Madrid 1987
- IGGERS, Georg. *La ciencia histórica en el siglo XX. Las tendencias actuales*. Edita Idea Universitaria, Barcelona 1998.
- QUETGLES, Antoni. *Els Sóllerics durant la Gran Guerra (1914-1918) a III Jornades d'Estudis Locals* pàg. 291-324. Edita Ajuntament de Sóller. Mallorca 2009.